

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔՈՒՄ

Ա.

Ժողովները եկեղեցու պատմութեան մէջ շատ կարճոր նշանակութիւն են ունեցել. ամեն անգամ, երբ այս կամ այն պատճառով աղմուկ է եկեղեցու կեանքը, խանգարուել է ներքին խաղաղութիւնը, գումարուել է եկեղեցական ժողով. Այդ երեւոյթը բնական հետեանք էր աւետարանական սիրոյ և եղբայրութեան գաղափարի. Հաւատացեալների միութիւնն էր եկեղեցին կազմում, ուրեմն և այդ միութիւնն էլ որպէս համայնքի ամբողջութիւն կամ համայնքների ներկայացուցչութիւն յանձին իւր եպիսկոպոսների պէտք է ղեկավար հանգիստանար եկեղեցական կեանքին. Մինչդեռ հռովմէական պետութեան մէջ բռնակալական ձգտումները հետզհետէ զարգանում էին և գերիշխող դառնում հեթանոսական կեանքի բոլոր խաւերում, քրիստոնէական եկեղեցին իւր ծագման առաջին օրերից ղեկավարւում է համայնական սկզբունքներով. Եւ այս գաղափարի ամենալաւ արտայայտութիւնը եկեղեցական ժողովն էր՝ համայնականից սկսած մինչև տիեզերականը. եկեղեցական ժողովն էր միացնում միմեանցից բոլորովին անկախ համայնքները, եկեղեցական ժողովն էր մաքառում այս կամ այն համայնքին կամ եկեղեցուն սպառնացող վտանգի դէմ, հերձուածների և հերետիկոսութեան դէմ, եկեղեցու մէջ մտած անկարգութեան դէմ, բարեփոխութիւն և կարգաւորութիւն մտցնում ժամանակի պահանջների համեմատ, ճշդում և օրոշում հաւատոյ և կրօնական կեանքի վերաբերեալ թիւրիմացութիւններն ու սխալները. եկեղեցական ժողովները զերծ

չէին պակասութիւններից, մարդկային կիրքը, փաստաբանական ձգտումները, պետական քաղաքականութիւնը երբեմն խանդարում էին նրանց գաղափարական պատկերը, բայց ընդհանուր առմամբ մի օրհնութիւն էին եկեղեցու լրութեան և նորա նսիրապետութեան կազմակերպութեան համար:

Առաջին ժողովը համարւում է 52 թուին երուսաղէմում գումարուած՝ այսպէս կոչուած առաքելական ժողովը: Այնուհետեւ եկեղեցական պատմութեան մէջ ժողովների մասին խօսք է լինում Բ. դարու վերջերից՝ զատկական և մոնտանական վէճերի պատճառով: Իսկ Գ. դարը, յատկապէս Դ. և մասամբ Ե. դարերը ժողովների գաղափարական ժամանակներն են: Հիացման արժանի է այն բաղմայարի և դեղեցիկ չէնքը, որ կանգնում է եկեղեցին համայնական, գաւառական, կեդրոնական և արեւելական ժողովների գումարումներով և նրանց փոխադարձ յարաբերութեամբ: Այստեղ է կարգաւորում և վերջնական ձեւակերպութիւն ստանում և եկեղեցու նսիրապետութիւնը իւր աստիճանաւորութիւններով: Եպիսկոպոսները միապետական հեղինակութիւն վայելելով հանդերձ՝ ենթարկւում են ժողովի որոշումներին և ցուցումներին: Եկեղեցական ժողովն է բարձրագոյն կանոնադիր մարմինը և եկեղեցու յառաջագիւծութեան և մեծութեան ուղեցոյցը:

Ժողովներն իրենց նշանակութիւնը չեն կորցրել և այժմ՝ արեւմտեան եկեղեցիների մէջ, 1870 թուին էր, որ գումարուեցաւ Վատիկանի ժողովը: Բայց նրանք առանձին նշանակութիւն են ստացել բողոքական եկեղեցիների համար: Տարաբաղդաբար հին եկեղեցիներն այդ կողմից չառ բան ունին ուսանելու իրենց քոյր նորագոյն եկեղեցիներից: Այնտեղ ժողովի գաղափարը եկեղեցու յառաջագիւծութեան և կարգաւորութեան էական պայմաններից մէկն է: Գերմանական իւրաքանչիւր պետութեան եկեղեցի ունի իւր գաւառական և կեդրոնական ժողովները: Դեռ չենք հաշուում այն ոչ պաշտօնական ժո-

դոմները, որ այնքան յաճախ գումարում են մեծ քաղաքներում եկեղեցու նշանաւոր պաշտօնեաների, գիտնականների և աշխարհիկ քրիստոնեաների մասնակցութեամբ, ուր ժամանակի պահանջների համեմատ եկեղեցական և կրօնական կեանքին վերաբերեալ խնդիրներ են արծարծում և լուսաբանում: Նոյնը կարող ենք ասել անգլիքան և երիցական եկեղեցիների համար:

Բ.

Մեր եկեղեցու մէջ ևս ժողովն է եղել ընդհանուր կանոնադիր և բարեկարգող հաստատութիւնը, ներքին երկպառակութիւնների, աղանդաւորների և արտաքին ոտնձգութիւնների դէմ ցանկ դնող մարմինը: Հայոց պատուական և անձնուէր կաթողիկոսները իրենց բարոյական և իշխանական բարձր հեղինակութիւնը հաստատել են միշտ եկեղեցական ազգային ժողովների վերայ և նոցա նուիրագործած կանոնների և որոշումների շրջանակի մէջ են պահպանել եկեղեցու լրութիւնն ու կարգաւորութիւնը: Պատմութեան մէջ առաքելական յաջորդականութեան և աւանդապահութեան այս դաղափարը եկեղեցու յարատեւ և անսայթաք զարգացման պայմաններից մէկն է նկատուած: Քրիստոնէութիւնը յառաջագիմական կրօն է, ուրեմն և նորա ներկայացուցիչ եկեղեցին ևս սկզբունքով բարեփոխութեան և կատարելութեան կողմնակից, բայց այդ բարեփոխութիւնների աղբիւրը եկեղեցական ժողովն է: Հայոց եկեղեցու համար դժբաղդութիւն էր, որ դարերի ընթացքում զրկուած է եղել ժողովներ գումարելու հնարաւորութիւնից, և մասամբ այդ է պատճառը, որ մեր եկեղեցական կեանքի և ժամապաշտութեան միութիւնը խանգարուած է շատ տեղերում:

Պատմութեան տուած այս ցուցումները մեզ համար ուղեցոյց պիտի լինին և մեր եկեղեցու վարչական և կրօնական կեանքի քայքայման առաջն առնելու, Հարկ չկայ երկար կանգ առնել այս տխուր իրողութիւնը հաս-

տատելու համար. վերջին տասնեակ տարիների երեւոյթ-
ները ակներե փաստեր են և ծանօթ փոքր ի շատէ հայ
կեանքով հետաքրքրուող և բանիմաց անձանց համար:
Անցեալ անգամ յիշեցինք արդէն ընդհանուր ակնարկնե-
րով այն վտանգների մասին, որ սպառնում են մեր եկե-
ղեցու քայքայման. այդ հօտի մի մասի, այն էլ կրթուած
դասի, անտարբերութիւնն էր դէպի եկեղեցին և կրօնա-
կան կեանքը, հայ հոգևորականութեան բարոյական հե-
ղինակութեան և վարչական կառավարութեան ու կար-
գապահութեան թուլութիւնը: Հէնց այս պատճառներն
այնքան լուրջ են, որ եկեղեցու ներկայացուցիչներն ան-
տարբեր մնալ չեն կարող, այն ինչ սրանցից զատ մեր
առաջն են դրուած մի շարք հրատապ բնաւորութիւն
ստացած խնդիրներ, որոնք անհրաժեշտաբար լուծումն են
պահանջում:

Խնչպէս պէտք է անել, որ եկեղեցու բաժան բաժան
մասերի մէջ աւելի կենդանի և սերտ միութիւն ստեղ-
ծուի: Մեր եկեղեցու հօտը ոչ միայն բաժանուած է երեք
պետութիւնների մէջ, այլ և բազմաթիւ գաղթականու-
թիւններ ունինք երկրի զանազան կողմերում բուն ժո-
ղովրդից բոլորովին կտրուած: Խնչպէս պէտք է անել, որ
մեր եկեղեցու արտաքին ինքնուրոյնութիւնը օտար ազդե-
ցութիւններով չխճողուի, ծէսերի պարզութիւն և միու-
թիւն ստեղծուի: Խնչպէս պէտք է անել, որ բարեկար-
գութիւն վանքերն ու վանականութիւնը և մի գեղեցիկ
նպատակի ծառայեն, որ բարեկարգութիւն եկեղեցական կա-
լուածների կառավարութիւնն ու դպրոցական գործը, վար-
չական հաստատութիւնների փոխադարձ յարաբերութիւն-
ներն ու գործողութիւնները, չհասական և ամուսնալու-
ծական խնդիրները: Խնչպէս պէտք է կարգաւորել կրօնի
դասաւանդութեան շատ փափուկ, բայց կարեւոր խնդիրը
մեր և պետական դպրոցներում, եկեղեցական երգեցո-
ղութիւնը, քարոզչական գործը: Խնչու աղքատ է մեր
եկեղեցին աստուածահաճոյ և բարեգործական հաստա-
տութիւններով և ինչ պէտք է անենք, որ նա իւր հի-

ւանդանոցները, անկեղանոցները, որբանոցները, աղքատախնամ հաստատութիւններն ունենայ: Ի՞նչպէս պէտք է կոչման բարձրութեան համապատասխան և եկեղեցականութիւն պատրաստենք, ծաղկեցնենք կրօնական եկեղեցական դիտութիւնները, առանց որին միշտ խաւարի մէջ կկարխաւինք, ապահովենք քահանաների նիւթական դրութիւնը: Ի՞նչպէս պէտք է մաքառենք օտար միախոնարութեան կամ կրօնական անտարբերութեան դէմ, ինչ լուծումն պէտք է տալ քահանաների կրկնամուսնութեան, կանանց հոգևոր գործերի մէջ մասնակցութիւն ունենալու հարցերին... և Ս. յա և սոցա նման բազմաթիւ հարցեր կան, որոնց կարգաւորութիւնից է կախուած եկեղեցու պայծառութիւնն ու յառաջադիմութիւնը, իսկ նոցանից շատերի վերջնական տնօրէնութիւնը բացառապէս ընդհանուր եկեղեցական ժողովի գործն է: Պէտք է շատ լուրջ կերպով նախապատրաստուել այդպիսի մի ժողովի գումարման համար: Իւրաքանչիւր օրուայ կորուստը մի քար է պոկում մեր եկեղեցու բարոյական շէնքից և դժուարացնում նորա ապագայ վերաշինութեան խնդիրը: Իսկ մեր եկեղեցին պէտք է բարոյապէս վերաստեղծուի. կենդանի բրիտանիայութեան և հոգևոր, առողջ քաղաքակրթութեան սրտան դառնայ, եթէ ապրել ենք կամենում և մեզ շրջապատող ազգերի մէջ պատուաւոր տեղ բռնել: Օղային ամբոցների կառուցման տենչով բռնուած, չմոռանա՞նք հայ ժողովրդի ուրիշ տակի սրբազան և պատմական հոգը՝ մեր հոգևոր հայրենիքը:

Գ.

Մեզ առարկողներ կլինեն, թէ օղային ամբոցների կառուցման դէմ խօսելով, մի նորն ենք առաջարկում չինել: Ներկայ պայմանների մէջ դժուար է եկեղեցական համադրային ժողով գումարել: Չենք մերժում, թէ դժուարութիւններ կան, բայց անխրադործելի չէ այդ. եթէ 1892 թուին հնարաւոր եղաւ կաթողիկոսական ընտրու-

Թեան համար այդպիսի մի ժողով գումարել, անհնարին չէ այժմ ևս յաջողեցնել: Պէտք է միայն բարի կամք ունենալ և աշխարհի առաջ պարզ գնել, որ այդ ժողովի հետ քաղաքական միասններ չեն կապուած: Կաւելացնենք և այն, որ կարճ ժամանակի մէջ ինքներս էլ օգտակար չենք համարում այդպիսի մի ժողովի գումարումը, պէտք է նախ կանոնաւոր ծրագիր կազմել, ծեծել ինքիրները, բոլոր ենթադրուելիք դժուարութիւնների և անտեղութիւնների առաջն առնել և ապա ժողով հրաւիրել: Կան և ուրիշ ներքին դժուարութիւններ, որ այստեղ անյարմար է բացատրել: Կկամենայինք միայն, որ եկեղեցական ժողովի գումարումը առաջնորդող մի զաղափար դառնար մեր եկեղեցու վերաշինութեան համար և հէնց այժմեանից ամենալուրջ կերպով նախապատրաստուէինք այդ օրուայ համար: Այդ նախապատրաստութիւնը շատ օգտակար կլինէր թմրած մտքերը շարժելու և դուցէ ինքնին վերանային մեր թերութիւններից շատերը, եկեղեցական ժողովների կրկնութիւնը կրօնի և եկեղեցու կենդանութեան և միութեան լուսագոյն խթանը կլինէր:

Մինչ այն կեանքի աւերիչ հոսանքները իրենց անելիքն են անում: Պէտք է թուժը կապել նրանց դէմ՝ մինչև եկեղեցու լրութիւնը միջոց և հնարաւորութիւն կունենայ չարիքի առաջը վերջնականապէս առնելու: Այդ նպատակի համար մենք շատ յարմար ենք համարում Ռուսահայոց եկեղեցական դասի համագումարը Ս. Էջմիածնում*, Այդ ժողովն անշուշտ պաշտօնական կանոններ հրատարակել չէր կարող, բայց դորձնական ահագին նշանակութիւն կունենար: Մեր թերութիւնների մի ստուար մասը վարչական թուլութեան, անփութութեան, հակասական կարգադրութիւնների արդիւնք են, լինի այն ստորագրեալ, թէ աւելի բարձր իշխանութեան կողմից: Սրբազան առաջնորդների, Սինօդի անդամների, փոխանորդների, Էջմիածնի

* Տ. Հովիւ Ք 11 Պ. Ս-ի «Հոգևոր դասի համագումար» վերնագրով յօդուածը:

միաբանութեան, փորձառու և բանիմաց քահանաների, գուցէ և եկեղեցական և դպրոցական կեանքին ծանօթ աշխարհիկ անձանց, միահամուռ խորհրդակցութիւնը մեր եկեղեցական կեանքի ներկայ ճգնաժամի համար, հաւատում ենք, շատ խելացի դեղատոմսեր կարող էր նշանակել և գործադրել: Մեր ուժերը որքան թոյլ լինեն և քստ երևութին աննշան, բայց մի տեղ հաւաքուելուց, օրէնքի և աւանդութեան սահմանների մէջ՝ կառավարութեան և գործունէութեան որոշ սկզբունքներ որոշելուց յետոյ, շատ էական գործեր կարող ենք կատարել: Այդպիսի մի ժողով կարէր մեր գիտակցութիւնը դէպի մեր պարտաւարութիւնները, այդպիսի մի ժողով կղզուշացնէր շատերին իրենց զանցառութիւնների և սխալների համար, որոշ դադափար կկազմէր այն պայմանների մասին, որոնք մեր ներկայ կազմալուծման հիմքն են կազմում, միջոցներ կլծելադրէր կրօնական անտարբերութեան դէմ մաքառելու, աւելի սերտ և ճիշդ յարաբերութիւն կստեղծէր կեդրոնական և նորա ստորագրեալ վարչութիւնների մէջ: Այս ժողովի մէջ կարող էին ծրագրուել և այն խնդիրները, որոնք ապագայ եկեղեցական ժողովի խորհրդածութեան նիւթ պիտի կազմեն: Գուցէ հնարաւոր կլինէր այդ ժողովը նոյն իսկ պարբերական դարձնել: Հարկ չկայ մանրամասնել, թէ ուստահայոց եկեղեցական դասի համագումարը որչափ գործնական հետեւանքներ կունենար, մեր պարտքն է եկեղեցու այսպիսի ճգնաժամի ժամանակ բոլոր հնարաւոր միջոցները գործադրել, եթէ նոյն իսկ փոքր հետեւանքի էլ հասնելու լինէինք, որպէս զի Տիրոջ խօսքի համաձայն ասել կարողանանք. «Թէ ծառայք անպիտան եմք, զոր պարտէաքն առնել, արարաք»:

Գ.

Բայց ուշադրութիւն պէտք է դարձնենք կազմել և փոքրիկ խմբակցութիւններ կամ ընկերակցութիւններ: Այդպիսի մի բնական խմբակցութիւն է Մ. Աթուռի միա-

բանութիւնը: Տարաբաղդաբար Պոլոժենիայի հաստատութիւնից յետոյ մեր միաբանութիւնը խաղառ զրկուել է իրաւական որ և է նշանակութիւնից վանական դորժերի վերաբերութեամբ: Մինչդեռ Երուսաղեմի, Սեանի միաբանութիւնները, մինչդեռ հասարակ վանքերի միաբաններն ու վանահայրերն իրենց վանական դորժերի տնօրէններն, Մայր Աթոռի միաբանութիւնն խաղառ զրկուած որ և է իրաւունքից: Վանական կառավարութեան և միւս հաստատութիւնների ղեկավարներն ու պաշտօնեաները նշանակուած են միայն բարձր իշխանութեան կողմից: Հազիւ անցեալ աշնան միաբանութիւնն իրաւունք էր ստացել իւր ժողովներն ունենալ, վանական հաստատութիւնների համար պաշտօնեաներ ընտրել, յանձնաժողով էր ընտրուած կանոնադրութիւն մշակելու, գործը սաղմի մէջ խեղդուեցաւ: Բարեբաղդաբար ժողովները փակուած են միայն ժամանակաւորապէս և յոյս ունինք, թէ ն. Սրբութիւնը կարծօնէ նորից միաբանութեան իւր ժողովներն ունենալ: Այս ժողովները բացի վանական ներքին գործերի կառավարութիւնից, նշանակութիւն կունենան նաև մեր եկեղեցական կեանքը յուզող ամեն տեսակ խնդիրների վերաբերութեամբ և մենք կազատուինք վերջապէս այն թմրութիւնից և անտարբերութիւնից, որ բղխում է անպատասխանատու և իրաւազուրկ կեանքից:

Ընկերութիւններ են կազմուած և քաղաքների քահանաներից: Տիփլիսի քահանաներն ունին իրենց Ապահովութեան արկղը, նման ընկերութիւն կազմել են և Երևանի քահանաները: Յանկալի է, որ նոյն օրինակին հետեւէր և մեր միւս քաղաքների քահանայութիւնը: Գիւղաքաղաքները կեդրոն կարող են լինել իրենց չրջապատի քահանայութեան համար: Այսպիսով հետզհետէ քահանայական ընկերութիւնների մի ցանց կկազմուէր ամեն տեղ: Նիւթական ապահովութեան նպատակի հետ այժմ կառավարութեան կողմից այլ ևս դժուարութիւններ չկան բարոյական, հոգեւոր կոչման հետ կապուած նպատակներ աւելացնել: Քահանայական ժողովներին կարող են նախա-

գահել նայն իսկ առաջնորդներն ու փոխանորդները, կոնսիստորիաների նախանգամ վարդապետները և այդտեղ խորհրդածութեան և քննութեան նիւթ դարձնել կեանքի այն բոլոր երեւոյթները, որոնք կապ ունին եկեղեցու պայծառութեան և իրենց հովուական պաշտօնի հետ: Քահաճ նայական պաշտօնը գարձել է միայն արտաքին, ծիսական, պէտք է ընդարձակել նորա հոգևոր բովանդակութիւնը: Մի անգամ որ մեր քահանաների մէջ զարթնեց պաշտօնակցութեան և կոչման բարձրութեան զգայումն ու նախանձախնդրութիւնը, ինքնըստինքեան նրանցից մի, հոգևոր, կենդանի զինուորութիւն կկազմուի, որին մեր դժբաղդ եկեղեցին այնքան կարիք ունի: Անհատական գործունէութիւնը, որքան և մեծ լինի, մի ծաղկով գարուն չի գալիս: Պէտք է միայնենք մեր ուժերը, աղբիւրներից վտակներ, վտակներից գետակներ և գետեր կազմելու համար, որպէս զի մեր դարաւոր եկեղեցու պոսքած անդերին կենդանութեան ջուր մատակարարել կարողանանք:

Գ. Վ. Յովսէփեան

Մ Ա Յ Ր Ա Թ Ո Ռ

Մայիսի 26-ին Տփլիսից իւր Աթոռը գարձաւ Ն. Սրբութիւնը: Սինոդի և վանական միւս հաստատութիւնների ներկայացուցիչներն ընդ առաջ դնացին երկաթուղու կայարանը և առաջնորդեցին Ն. Սրբութեան վեհարան: Իսկ 27-ին ամբողջ միաբանութիւնը ներկայացաւ «բարի գալուստ» մաղթելու և օրհնութիւնն ստանալու: